

William Shakespeare (1564 – 1616): Kupec benátský

(napsáno někdy v období 1596 – 1597)

Mladý urozený Benátčan Bassanio prohýřil své jmění v nejnevhodnější dobu. Dívka, kterou miluje, bohatá a chytrá Porcie, žijící v paláci v Belmontu, totiž právě začíná hledat budoucího ženicha, byť podle pravidel, kterými ji zavázal její zemřelý otec. Uspěje ten, kdo ze tří zamčených skříněk (zlaté, stříbrné a olovené) určí tu správnou, skrývající dívčin portrét. Ačkoli tedy Porcie nepochybně nehledá muže především podle jeho majetku, přece jen jaksi není možné zařadit se do zástupu nápadníků bez patřičně reprezentativního vzezření. Zadluženému Bassaniovi nikdo nepůjčí, ale jeho věrný přítel, mladý benátský kupec Antonio, hodlá pro Bassania získat úvěr od židovského lichváře Shylocka. Pod hanlivým pojmem lichváři se rozuměli soukromí bankéři půjčující peníze na vysoký úrok. Tento způsob obživy byl v tehdejší Evropě většinou považován za nekřesťanský (bohatství v něm nevznikalo prací), a byl tedy již ve středověku vyhrazen jen Židům. Ti sice docházeli na tržiště, ale jinak žili v izolovaných čtvrtích; ta benátská leží v zapadlém koutě města, jmenuje se Ghetto a podle ní se pak neoficiálně nazývaly židovské čtvrti i jinde v Evropě. Shylock je věkem již zestárlý, vdovec, a má krásnou dceru Jessiku. Shylock stejně jako všichni Židé trpí projevy pohrdání ze strany křesťanů, kteří jednak podléhají zakořeněným negativním myšlenkovým stereotypům, jednak si patrně kompenzují pocit závislosti na židovských půjčkách.

I. dějství, 3. výstup

Vystoupí Bassanio a Shylock.

SHYLOCK: Tři tisíce dukátů. Aha.

BASSANIO: Ano, pane. Na tři měsíce.

SHYLOCK: Na tři měsíce. Aha.

BASSANIO: Ručitelem bude Antonio, jak jsem vám řek. Už se k tomu uvázal.

SHYLOCK: Antonio se uvázal. Aha.

BASSANIO: Pomůžete mi? Vyhovíte mi? Dočkám se odpovědi?

SHYLOCK: Tři tisíce dukátů na tři měsíce a ručitelem je Antonio.

BASSANIO: Vaše odpověď?

SHYLOCK: Antonio je dobrý.

BASSANIO: Vy jste snad o něm někdy slyšel něco špatného?

SHYLOCK: Oho, to ne, to ne. Když říkám, že je dobrý, myslím tím, že je solventní. Jeho majetek je ovšem nejistý. Jednu loď má na cestě do Tripolisu, druhou do Západní Indie. Na Rialtu jsem slyšel, že třetí směřuje k Mexiku, čtvrtá do Anglie a další zboží se mu toulá po všech koutech světa. Ale lodě jsou jenom z prken a námořníci jsou jen lidi. A potom jsou tu krysy. Vodní krysy, chci říct piráti, suchozemské krysy, chci říct zloději. Pak moře, vichry, útesy. Nicméně solventní by byl. Tři tisíce dukátů. – Myslím, že mohu přijmout jeho úpis.

BASSANIO: Buďte si jist, že můžete!

SHYLOCK: Buďte si jist, že se pojistím, abych si mohl být jist. Rozvážím to. Mohl bych mluvit s Antoniem? (...)

Vystoupí Antonio.

BASSANIO: Signior Antonio.

SHYLOCK: Tváří se servilně jako hostinský.

Nenávidím ho, protože je křesťan,
však proto víc, že se tak podbízí,
půjčuje gratis, to jest bez úroků,
a všem nám kazí úrokovou míru.

Jen se mu jednou dostat na kobytku,
hned tučně nakrmím tu starou zášť.

Náš svatý národ z duše nenávidí,

před kupci hanobí mé obchody,
mou osobu i poctivý můj zisk
a nazývá jej lichvou. Proklel bych
svůj národ, kdybych mu to odpustil. (...)
(*Antonioví*) Vzácný pane, buďte zdrav.
Právě jsme vás brali do úst, pane.

ANTONIO: Shylocku, třebaže já za peníze
lichvářský úrok nechci brát či dávat,
poruším zvyk a svému příteli
tak v nouzi vypomohu. Se sumou
už obeznámen je?

SHYLOCK: Tři tisíce.

ANTONIO: A na tři měsíce.

SHYLOCK: Na to jsem zapomněl. Tři měsíce.
A ručitel jste vy. Já myslel, že
nechcete úrok dávat ani brát,
aha?

ANTONIO: Já úrok neberu, já ne! (...)

SHYLOCK: Tři tisíce, hm, slušná sumička.

A na tři měsíce. To máme úrok –

ANTONIO: Shylocku, přijmete můj úpis, ano?

SHYLOCK: Já nevím, kolikrát už jste mi spílal –
a na Rialtu, pane Antonio,
peníze vyčet mi a taky lichvu.
Já odbýval to pokrčením ramen –
příkoří Židé nosí jako odznak.

„Bezvěrec, hrdlořez a pes!“ jste křičel,
když jste mi, pane, plival na kaftan,
že rozmnožuji to, co patří mně!
Leč v tísní jsem vám, zdá se, zase dobrý!
A tak si přijdete a řeknete:

„Shylocku, honem, chceme peníze!“

Vy, pane, vy jste poplival mi vous
a vykopal mne ze dveří jak psa!
Teď po mně, pane, chcete peníze?
Co mám vám na to říct? Co třeba tohle:

„Což pes má peníze? Tři tisíce
je na psa trochu moc.“ Anebo mám
snad hlubosklon vyseknout jak otrok,
zatajit dech a ponížene špitnout:
„Minulou středu, převzácný můj pane,
jste na mne ráčil plivnout, v úterý
mne nakopat a v pátek nazvat psem:
kolik že za to ráčíte si přát?“

ANTONIO: Mám právě chuť tě znovu nazvat psem,
poplivat tě a nakopat tě taky!

Jestli nám půjčíš, prosím nepůjčuj nám
jak přátelům. (...)

To radši půjčuj jen svým nepřátelům,
vymáhej na nich dluh, když zbankrotují –
i s pokutou.

SHYLOCK: Vy přímo soptíte!
Chci být váš přítel a mít vaši přízeň,
na všechny urážky chci zapomenout,
opatřit celou sumu, nevzít za ni
nejmenší úrok! Vy jste však jak hluchý.
Nabídka je to laskavá.

BASSANIO: Laskavá a lákavá.

SHYLOCK: Tu laskavost vám prokážu, a rád.
Půjdem hned k notáři a sepíšem
tam prostý úpis: nesplatíte-li
tehdy a tehdy dohodnutou sumu
na dohodnutém místě, pokutou
budiž, spíš jen tak pro zasmání,
jediná libra masa vyříznutá
z té části vašeho tak bělounkého těla,
kterou si určím s dovolením já.

ANTONIO: Platí! Ten úpis zpečetím a budu
všem zvěstovat, jak laskavý je Žid!

BASSANIO: Takhle se přece za mne upsat nesmíš!
To radši navěky se smírím s nouzí.

ANTONIO: Neboj se, příteli. Tu půjčku splatím.
Vždyť do dvou měsíců – což o měsíc
je dřív, než vyprší mi úpis – čekám
desetkrát víc, než na kolik zní smlouva.

SHYLOCK: Slyšíš to, Abraháme? Tohle jsou
křesťani! Vlastní krutost nutí je
podsouvat krutost jiným! Řekněte mi,
co získám, kdyby nesplnil tu smlouvu
a já si na něm vymoh pokutu?
Což jedna libra člověčího masa
má větší užitek i cenu než
jehněčí, skopové či hovězí?
Svou nabídkou chci koupit jeho přízeň.
Berte či nechte, jak je ctěná libost,
křivdit mi ale proto nemusíte.

ANTONIO: Ten úpis, Shylocku, ti podepíšu.

SHYLOCK: Sejdeme se tedy ihned u notáře.
Sepíše nám ten povedený žert,
a já hned skočím domů pro dukáty. (...)

V dalším průběhu děje se ukáže, že kromě Bassania, usilujícího o Porcii, tu své soukromé štěstí hledají ještě další dva mladí urození Benátčané, přátelé Bassania a Antonia. Lorenzo miluje Shylockovu dceru Jessiku a Graziano získává náklonnost Porciiny společnice Nerissy.

II. dějství, 4. výstup

Lorenzo a Jessika plánují společný útěk z Benátek. Poslední detaily jsou obsaženy v dopise, který Jessika posílá Lorenzovi prostřednictvím sluhy Lancelota.

GRAZIANO: Nebyl ten dopis od Jessiky, co?

LORENZO: Řeknu ti všechno. Píše mi, jak mám

ji rychle unést z otcovského domu,
zlata a šperků že prý vezme spousty,
pážecí převlek že má připraven.
Do nebe přijde-li kdy její otec,
ten Žid, tak jenom díky dceři. (...)

II. dějství, 5. výstup

K útěku dojde, když Shylock s jistou nechutí přijal Antoniovo a Bassaniovo pozvání na večeři.

JESSIKA: Půjde-li všechno dobře, na mou věru,
já ztratím otce, otec ztratí dceru.
(...)

II. dějství, 7. výstup

Mezitím u Porcie zkoušejí štěstí dva z nápadníků.

PORCIE: Rozhrňte záclony a odhalte
všechny tři skříňky vznešenému princovi.
Volba je na vás. Prosím.

MAROCKÝ PRINC: První je ze zlata a nese nápis:
„Zvol mne, a získáš, po čem mnozí touží.“
Stříbrná skříňka slibuje zas tohle:
„Zvol mne, a získáš, co si zasloužíš.“
Ta olověná nese těžké psaní:
„Zvol mne, a v sázku tak dáš vše, co máš.“
Jak poznám však, že zvolil jsem tu pravou?

PORCIE: V jedné z nich je má podobizna, princovi.
Tu zvolíte-li, vaše jsem i já. (...)

Marocký princ zvolí skříňku zlatou a po něm aragonský princ stříbrnou; oba chybují.

II. dějství, 8. výstup

Co se zároveň děje se Shylockem –, ale také s Antoniem –, to se dozvídáme z rozhovoru dalších dvou Bassaniových společníků.

Vystoupí Salarino a Solanio.
(...)

SOLANIO: Nikoho nikdy neslyšel jsem řídit
a vyvádět, jak vyvádí ten židák.
Skučí jak pes a pomateně vyje:
„Má dcera! Moje dukáty! Má dcera!
Utekla s křesťanem! A s dukáty!
Chci spravedlnost! Zákon chci! Má dcera!
Mé dukáty! Dva pytle dukátů
mi ukradla má dcera! Mně! Má dcera! (...).“

SALARINO: A propos, jeden Francouz včera říkal,
že v úzkých vodách mezi Anglií
a Francií prý ztroskotala loď –

benátská – plně naložená zbožím.
Hned pomyslel jsem na Antonia
a v duchu modlil se, ať není jeho.

Zprávy o ztroskotání Antoniových lodí však přibývají.

III. dějství, 1. výstup

*Vystoupí Solanio a Salarino.
Později též Shylock.*

(...)

SOLANIO: Tak co, Shylocku? Co nového mezi kupci?

SHYLOCK: Vy jste to věděli. Vy nejlíp ze všech. Vy jste věděli o útěku mé dcery.

SALARINO: Jak by ne. Já dokonce znal krejčího, který jí šil křídla, co na nich pak frnkla.

SOLANIO: A Shylock zase ví, že jeho ptáček byl už opeřený. A jak už to tak chodí, takoví zatraceně rádi vylétají z hnízda.

(...)

SHYLOCK: Má dcera je mé vlastní tělo a krev.

SALARINO: Mezi tvým tělem a jejím je větší rozdíl než mezi černým jantarem a slonovinou. A tvoje krev se má k té její jako červená břevka k vybranému vínu. Ale pověz nám, neslyšels, že Antonio utrpěl jisté ztráty na moři?

SHYLOCK: To je další nadělení. Je to bankrotář a marnotratník, co neodvážívá ukázat se na Rialtu. Žebrák je z něj. A dřív chodíval na trh jako velký pán. Ať si dá pozor na ten úpis! Já byl pro něj lichvář! Ať si dá pozor na ten úpis! Peníze půjčoval jen z křesťanské lásky. Ať si dá pozor na ten úpis!

SALARINO: Přece mu nevyřízneš maso, kdyby nedodržel lhůtu. K čemu by ti to bylo?

SHYLOCK: Použiju ho jako návnadu na ryby. Když nikoho jím nenakrmím, nakrmím svou pomstu. Zneuctil mě. Připravil mě o půl milionu. Smál se mým ztrátám. Mým ziskům se jen vysmíval. Pohrdal mou rasou. Kazil mi obchody. Přátele mi odrazil. Nepřátele ponoukal. A proč? Protože jsem Žid. Nemá Žid oči? Nemá Žid ruce, tělesná ústrojí a tvar, smysly, pocity a vášně? Není snad živ ze stejného jídla, nezraní ho stejná zbraň, netrpí snad stejnými nemocemi a neléčí ho stejný lék, není mu snad v zimě stejná zima a v létě stejné teplo jako křesťanovi? Když do nás píchnete, neteče z nás krev? Když nás lechtáte, nesmějeme se? Když nám dáte jed, neumřeme snad? Když nám ubližujete, nemáme se mstít? (...)

III. dějství, 2. výstup

Mezitím do Belmontu doplul Bassanio se svým honosným doprovodem. Setkal se s Porcií, která jen obtížně skrývá svou lásku k němu. Bassanio chce podstoupit volbu se skříňkami co nejdříve.

PORCIE: Tak pojd'te. V jedné ze skříňek jsem já.
Jestli mne milujete, najdete mne. (...)

Bassanio hovoří o zlaté a pak i o stříbrné skříňce.

BASSANIO: Čím zdá se být, tím možná nejmíň je.
Svět chce být klamán vnější ozdobou.
Advokát přece libozvučným hlasem
obhájí snadno každou podlou věc,
takže se všem pak jeví bez poskvrní.

Šikovný kněz i nehorázný blud
citáty z Písma krásně opentlí
a udělá z něj požehnanou pravdu. (...)

Tebe nechci, zlato,

buď Midasovi tvrdou potravou.

A tebe taky ne, ty bledý slouho,

co sloužíš všem. Ty ale, olovo,

co hrozíš jen a neslibuješ nic,

ty dojímáš mne víc než výmluvnost!

Kéž tahle volba je mi pro radost! (...)

Co najdu v ní?

Obrázek Porcie! (...)

Krásná moje paní,

chci dát i brát...

Jak zápasník jsem, co po utkání

před lidmi hlavu v díkyvzdání sklání...

tak mě tu máte, zcela zmateného,

nevím, zda tohle pravda je, či není,

a chci váš souhlas, vaše ujištění.

PORCIE: Stojím tu před vámi, můj drahý pane,

taková, jaká jsem. A třebaže

pokud jde o mne, nemám ctížádost

být lepší, kvůli vám já dvacetkrát

chci ztrojnásobit všechno, co jen mám.

Tisíckrát krásnější bych chtěla být,

desettisíckrát bohatší, jen abych

pro vás, můj pane, zvýšila svou cenu

v ctnosti i kráse, majetku i přízni.

Úhrnem vzato, kdo já vlastně jsem?

Jen nevzdělaná, nezkušená dívka,

co štěstí má, že není příliš stará,

snad ani příliš od přírody hloupá,

a leccemu se může naučit.

Svou duši navíc, v tom má nejvíc štěstí,

podřídít může bezvýhradně vám –

vy jste můj pán, můj vladař a můj král. (...)

Atmosféru všeobecné radosti v Porciině sídle v Belmontu ještě posílí Graziano, když prozradí, že on a Nerissa se milují a rádi by se také vzali.

GRAZIANO: Vy jste se dvořil, já se dvořil, pane.

Měl jsem se k dílu čile jako vy. (...)

Byla to práce, až se ze mne lilo,

od přísah lásky bolela mne huba,

leč nakonec, snad sliby nejsou chyby,

já získal slib zde od přítomné slečny,

že bude má, když osud bude při vás

a získáte svou paní. (...)

BASSANIO: Váš sňatek tedy s naším oslavíme.

GRAZIANO: Vsadíme se s nimi o tisíc dukátů, kdo bude mít první kluka.

NERISSA: To se přece nedělá.

GRAZIANO: Dělá nedělá, já ti ho udělám. (...)

Vzápětí však přijde mrazivý zlom. Z Benátek dorazí posel Salerio se zprávou, že Antonioví ztroskotaly všechny jeho lodě, že úpis Shylockovi nebyl splacen a že o Židově nároku na libru Antoniova masa rozhodne soud pod předsednictvím samotného benátského dóžete. Porcie si vyslechne celý příběh o úpisu a zcela se postaví na stranu obou přátel.

PORCIE: Kolik že dluží tomu Židovi?

BASSANIO: Za mě tři tisíce.

PORCIE: A to je všechno?

Šest tisíc dejte mu a zničte úpis.
Dejte mu dvanáct, přidejte třikrát tolik,
protože přítel, jakého jste popsál,
kvůli vám nesmí přijít k úhoně.
Půjdete nejdřív se mnou do kostela,
a po svatbě hned za ním do Benátek –
já nepustím vás k sobě na lože,
když jste tak utrápený. Zlata vám dám,
že dvacetkrát jím přeplatíte dluh,
a s přítelem se vrátíte pak sem.
My s Nerissou tu zatím budem žít
jak vdovy slaměné a jako panny. (...)

III. dějství, 3. výstup

Antonio nepřemluvil Shylocka k opožděnému přijetí peněz a propadl rezignovanému zoufalství.

ANTONIO: Náš dóže nesmí popřít platné právo,
protože kdyby sáhl na výsady,
jímž cizinci se těší v Benátkách,
ohrozí vážně dobrou pověst státu.
Vždyť na cizincích ze všech koutů světa
závisí obchod, zisk a prosperita města. (...)

IV. dějství, 1. výstup

Bassanio a Graziano se vracejí do Benátek, aby podpořili Antonia u soudu. Přelíčení skutečně začne a dóže apeluje na Shylockův smysl pro lidskost.

DÓŽE: (...) Všichni si myslí, Shylocku – já též –,
že do poslední chvíle předvádíš
svou krutost, abys tak svou slitovnost
dal tím víc na podiv...
Čekáme všichni vlídné slovo, Žide.

SHYLOCK: Můj záměr ráčí Vaše Milost znát:
při svatém sabatu jsem přísahal,
že budu trvat na svém úpisu.
Když mi to upřete, pak ohrozíte
zákonná práva svobodného města.
A proč že chci spíš libru mršiny

než třikrát tisíc dukátů, aha?

Protože proto. Pouhý rozmar. Stačí? (...)

BASSANIO: To není odpověď! Ty nemáš cit, když takhle omlouváš svou nelidskost. (...)

ANTONIO: Vždyť mluvíš s Židem, myslí na to. prosím. To můžeš spíš stát někde na pobřeží a hučet do vln, aby přestal příliv...

SHYLOCK: Mám se bát soudu? Jsem snad něčím vinen? Mnoho z vás vlastní otroky, co slouží vám jako vaše hovada a psi, k nejhorší robotě je používáte, protože jste je koupili. Když řeknu: „Dejte jim volnost, vdejte za ně dcery, proč mají v potu dřít, ať ustelou si měkce jako vy, ať osladí si patro lahůdkami,“ odpovíte: „Jsou přece naši.“ Odpovím vám stejně: Ta libra masa, co si od něj žádám, je draze koupená: je má a já ji chci. Kdo mi ji upře, poplive váš zákon! (...)

Situace vypadá pro Antonia beznadějně, ale divák brzy zjistí, že chytrá Porcie, doprovázená Nerissou, potají přicestovala do Benátek a nepochybně má důmyslný plán...

William Shakespeare, The Merchant of Venice / Kupec benátský, Praha 1999, s. 114 – 149, 173 – 179, 185, 191 – 193, 205 – 209, 217 – 225, 229, 235 – 237, 241, 257 – 263. Přeložil Martin Hilský.

Poznámky a vysvětlivky:

A propos [a propo] – francouzsky *mimochodem*; **Abrahám** – podle Bible praotec Hebrejců (Židů); **Aragon** – kraj ve Španělsku; **dóže** – počestěná podoba titulu pro doživotně voleného vládce v Benátkách; **dukát** – zlatá mince; **gratis** [grátis] – zdarma; **Graziano** [graciano]; **Jessika** [džesika]; **kaftan** – orientální volný dlouhý plášť; **Lancelot** [la:nslet]; **libra** – anglosaská jednotka hmotnosti, asi 0,5 kg; **Lorenzo** [lorenco]; **Midas** – lépe Midás, ve starořeckém bájesloví král v Malé Asii, jemuž bůh Dionýsos vyplnil přání, aby všechno, čeho se dotkne, se proměnilo ve zlato; král se ovšem pak nemohl najíst ani napít; **Rialto** – tržiště v centru Benátek; **sabat** – sváteční den pro vyznavače židovského náboženství (judaismu), sobota; **servilně** – podlézavě; **Shylock** [šailok]; **signior** – italsky *pan* (před jménem; dnes *signor*); **Tripolis** – severoafrický přístav, dnes hlavní město Libye; **Západní Indie** – dobové evropské označení Karibské oblasti.

William Shakespeare: Kupec benátský: poznámky k interpretaci

Kupec benátský patří k nejznámějším Shakespearovým hrám: tuto komedii o 5 jednáních její autor napsal ve **2. polovině 16. století**, tedy ve vrcholném období své tvorby, kdy se zrodily např. i *Sen noci svatojánské*, *Veselé paničky windsorské* nebo *Romeo a Julie*.

Kupec benátský má všechny typické znaky Shakespearovy tvorby. Na prvním místě zaujme fakt, že hra se odehrává daleko od Anglie, ve slunné **Itálii**. Shakespeare tam nikdy nebyl, ale ze hry je zřejmé, že tamější realie znal. Připomeňme již nyní, že v Anglii od 13. století **Židé** nesměli žít (vrátili se až v polovině 17. století); Shakespeare tedy s nimi neměl žádnou osobní zkušenost a charaktery Shylocka i Jessiky včetně jejich sociální situace vystihl jen silou svého talentu.

Hra má několik souběžně rozvíjených a navzájem se prolínajících **dějových linií**: (1) Bassaniovo usilování o ruku krásné a bohaté dědičky Porcie, (2) moudrá zkouška pro ženichy, k níž Porcii zavázal její zemřelý otec, (3) zakázaná láska křesťanského mladíka Lorenza a židovské dívky Jessiky, (4) milostný vztah Bassaniova pobočníka Graziana a Porciiny společnice Nerissy; ale všechny tyto linie protíná s gradující dramatičností (5) Shylockův nárok na libru masa jako strašlivou cenu za neuvážený Antoniův úvěr v Bassaniův prospěch.

Hra není klasickou komedií: najdeme v ní podíl či alespoň náznaky **dalších žánrů**. Shylockův osud, který se klene od utrpených příkoří až k mohutné pomstě odvolávající se na přísahu nebesům, má rozměr až mytického starozákonního hněvu a je vlastně tragický. Zkouška se třemi skříňkami je zase ryze pohádková. Dialogy Porcie a Bassania, Jessiky a Lorenza, ale i Nerissy a Graziana – to je ve všech případech love story, navíc vždy okořeněná vynalézavou hrou se slovy. Porciina spásná obhajoba Antonia, založená na důvtipné dodatečné podmínce pro zdánlivě nezpochybnitelný nárok, je obdobou některých antických anekdot, a motiv Antoniových lodí ohrožených na dalekých mořích zase směřuje k dobrodružnému žánru, jenž se ve světové literatuře právě tehdy rodí.

Hra dýchá **renesančním pohledem na svět**. Všechny dějové linie jsou zasazeny do realistických, nic nepřikrášlujících souvislostí počínajícího novověku. Vidíme tu významnou společenskou roli byznysu a nezastupitelnou úlohu bohatství jako součásti osobní prezentace. Nalézáme zde diskriminaci menšiny a aroganci většinové populace. Sebestřednost stárnoucího otce se utkává s přímočarým odhodláním dospívající dcery. Scéna před soudem a spekulace o chystaném vyříznutí masa zase souvisejí s dobovou zálibou v anatomii. Důraz na doslovné naplnění úpisu signalizuje nástup moderní doby, kdy psaný, objektivně zformulovaný text má větší platnost než subjektivní empatie jednotlivce, a musí se mu podříditi právní i politická autorita. A konečně, když Shylock před soudem hájí své právo na naplnění jakékoli smlouvy za jakýchkoli dohodnutých podmínek, cítíme tu sebevědomí moderního člověka nespoutaného tradicí, ale ani etickými ohledy.

Vrcholnou složkou hry jsou ovšem **charaktery** jednajících osob. Mezi hlavními postavami vystupují jako vyložené kladné všechny tři dívky; muži naopak mají své silné i slabé stránky.

Antonio a Bassanio vynikají pevností svého přátelství, ale chybují přílišným sebevědomím a absencí prozíravosti: ztělesňují dobový ideál člověka, který hledí vstříc budoucnosti s bezvýhradným optimismem, protože si je jist, že osobní šarm, racionální úvaha a dostatek financí překonají všechny nástrahy – osudově se ovšem mýlí. Tady musíme připomenout, že ačkoli renesance je „aristotelská“ **kulturní epocha**, na přelomu 16. a 17. století se už do popředí aktuálního filozofického myšlení dere **postrenesanční forma novoplatonismu** (v Anglii se nedlouho po Shakespearově smrti stane jejím centrem univerzita v Cambridge). Shakespeare tuto ambivalenci vystihl a rozvíjel; proto také jeho díla oslovují publikum v každé době.

Oč jde konkrétně, poznáme ze **střetnutí Shylocka s Antoniem a Bassaniem**. Význačný český Shakespearův překladatel Martin Hilský ve svém komentáři ke Kupci benátskému uvádí, že Shylock používá princip, který lze označit jako **lichvu slov**. Shylock je totiž v konverzaci úsporný, ale situaci má vždy pevně v rukou; z dialogu inkasuje zisk podobně jako z půjčených peněz. Doplňme, že tady hraje roli nejen Shylockova bankéřská obratnost, ale také jeho **životní zkušenosti**.

Antonio odkryje před Shylockem své slabiny již na samém začátku hry: když se totiž podílel na Shylockově ponižování, vůbec si nepřipouštěl, že by někdy mohl Shylocka potřebovat. Teď však ta situace nastala a Shylock si uvědomí, že stejně krátkozraký je Antonio také v odhadu bezpečnosti svých lodí. Arogantní postoj křesťanských mladíků vůči židovskému starci posílí i Bassanio, když tlačí lichváře k poskytnutí úvěru (*Bud'te si jist, že můžete!*). Zkušený Shylock ovšem oba floutky zpraží: Bassanioví okamžitě vpálí mrazivou odpověď (*Bud'te si jist, že se pojistím, abych si mohl být jist.*) a Antoniovi připomene jeho nerozvážnost způsobem, v němž snadno rozeznáme typicky anglosaskou duchaplnost (*Co mám vám na to říct? Co třeba tohle: „Což pes má peníze? Tři tisíce je na psa trochu moc.“*).

Když si to rozebereme, zjistíme, že Shylock získává nad Antoniem převahu proto, že mladý kupec **racionálně** věří jen tomu, co má před očima, zatímco Shylock vsadil na empiricky nepodloženou **předtuchu**. A Žid je poražen až v okamžiku, kdy se před soudem dopustí obdobné

chyby jako předtím Antonio: očima snadno ověřitelné slovo úpisu považuje za nejvyšší autoritu. Je to tedy tak, že Shakespeare varuje před pýchou rozumu? Ano i ne: Porcie přece zažene Shylocka do kouta svým důmyslem. Takže přece jen triumf logické úvahy? To není tak jednoduché. Jak se vůbec Porcie u soudu ocitla? No přece tak, že Bassanio uhodl správnou skříňku – a to se mu podařilo proto, že nevolil rozumem, ale srdcem.

Shakespeare, jenž žil a tvořil před více půl tisíciletím, se tedy dotýká **témat**, která řeší také **dnešní společnost** a jejichž reflexe se očekává i od **nynější literatury**. Nejde jen o otázku po **mezích lidského rozumu**, kterou jsme se právě zabývali. Ve vztahu čtenáře či diváka k uměleckému dílu se dnes preferuje **princip různočtení**, který Shakespeare demonstroval v soudní scéně s úpisem: *každý* text lze nahlížet několika různými způsoby a záleží jen na individuální dispozici čtenáře (posluchače), jak hluboko je schopen v tomto směru zajít. A konečně, v **pojetí Shylockovy postavy** nerozeznáme, zda k ní sám autor chová spíše sympatie, či antipatie. Shylock je hrůzný ve své pomstychtivosti, ale jeho monolog *Nemá Žid oči?* splňuje všechny požadavky na moderní antidiskriminační publicistiku.

Mohli bychom pokračovat ještě dále a dlouho. Shakespeare jako zručný autor ví, že působivé dílo se nemůže vyhnout kritickému pohledu na **společenskou realitu** (viz Bassaniova řeč nad zlatou a stříbrnou skříňkou nebo Shylockova řeč o otroctví). Cit pro sociální diverzitu prokázal Shakespeare i tím, jak pojal oba benátsko-belmontské páry: zatímco Bassanio a Porcie jsou opravdoví, zdrženliví aristokraté, z Graziana a Nerissy sálá bezprostřední, živočišné plebejství. A Antoniova melancholie a vnitřní samota – on sám přece žádnou nevěstu nehledá – bývají někdy interpretovány jako známky skrývané homosexuality.

Z autorského archivu: snímek z r. 2021.

<https://www.lookandlearn.com/history-images/XL119315/Antonio-Intervenues-on-Bassanios-Behalf-with-Shylock>

https://www.aceshowbiz.com/still/00000522/merchant_of_venice13.html

https://www.aceshowbiz.com/still/00000522/merchant_of_venice13.html